

İhracatta Uzmanlaşma (ES) Endeksi Kapsamında Türkiye ile Ürdün Serbest Ticaret Anlaşması Ülkelerin Karşılıklı Dış Ticaretini Nasıl Etkiledi?

How Did the Free Trade Agreement between Türkiye and Jordan Affect the Mutual Foreign Trade of the Countries within the Scope of Export Specialization (Es) Index?

Shatha Almasri¹
Halil Şimdi^{2*}

¹ Sakarya Üniversitesi, Uluslararası Ticaret Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, Sakarya, Türkiye, Shatha.almasri@ogr.sakarya.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Sakarya, Türkiye, hsimdi@sakarya.edu.tr

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Geliş Tarihi/Received: 27.06.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 14.08.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online: 22.08.2024

Öz: Ticaret anlaşmalarının amacı temelde ülkeler için dış ticarete çeşitli kolaylıkların sağlanması olarak ifade edilebilir. İlgili kolaylıkların neticesinde ülkeler arasındaki ticaret hacminde artış olması beklenmektedir. Serbest ticaret anlaşmaları da bu kolaylıkları sağlayan ekonomik entegrasyon modelleri arasında sayılmaktadır. Her ne kadar ülkelerin uyguladığı serbestleşme süreci ülkelerin ticaret hacmi açısından pozitif etkilere sahip olsa da kimi durumlarda bu anlaşmaların faydalı olmadığını savunan taraflar da bulunmaktadır. Nitekim Ürdün ve Türkiye arasında imzalanmış olan serbest ticaret anlaşmasının yürürlükten kaldırılma sebebi de bu sav olmuştur. Taraflar arasında 2011 yılında yürürlüğe giren anlaşma, 2018 yılında Ürdün ekonomisine zarar verdiği ifade edilerek tek taraflı olarak iptal edildi. Bu kapsamda çalışma Ürdün ve Türkiye arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmasının ülke ihracatları üzerindeki etkisini ele almaktadır. Ülkelerdeki serbest ticaret anlaşmasının etkisini bulabilmek adına ülkelerin ihracatta uzmanlaşma endeksleri 2002:Ç1 - 2023:Ç4 dönemi kapsamında üçer aylık dönemler dâhilde hesaplanmış ve endeksler serbest ticaret anlaşması öncesi, serbest ticaret anlaşması dönemi ve serbest ticaret anlaşması sonrası olmak üzere üç dönemde karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye ve Ürdün arasında imzalanan anlaşmanın Ürdün'e olumlu açıdan fayda sağlayarak ihracat uzmanlaşma endeksini yükselttiği diğer taraftan Türkiye için ihracatta uzmanlaşma endeksini düşürdüğü bulunmuştur. Sonuç olarak Ürdün'ün ileri sürdüğü anlaşmanın Ürdün ekonomisine zarar verdiği iddiası ihracatta uzmanlaşma endeksi skorlarına göre doğru olmadığı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ürdün-Türkiye Dış Ticareti, Serbest Ticaret Anlaşması, Ürdün İhracat, İhracat Uzmanlaşma Endeksi

Abstract: The primary purpose of trade agreements can be expressed as providing various facilities in foreign trade for countries. As a result of these facilities, an increase in trade volume between countries is expected. Free trade agreements are also among the economic integration models that provide these facilities. Although the liberalization process implemented by countries has positive effects on trade volume, there are also parties who argue that these agreements are not beneficial in some cases. As matter of fact, the reason for the annulment of the free trade agreement signed between Jordan and Türkiye was based on this argument. The agreement, which came into effect in 2011, was unilaterally annulled in 2018 on the grounds that it harmed the Jordanian economy. In this context, the study addresses the impact of the free trade agreement signed between Jordan and Türkiye on the exports of both countries. To determine the impact of the free trade agreement in these countries, the export specialization indices for the periods from Q1 2002 to Q4 2023 were calculated quarterly and examined in three sections: the period before the free trade agreement, the period of the free trade agreement, and the period after the free trade agreement. The study found that the agreement signed between Türkiye and Jordan positively benefited Jordan by increasing its export specialization index, while it decreased the export specialization index for Türkiye. In conclusion, according to the export specialization index scores, it can be stated that the claim made by Jordan that the agreement harmed its economy is not accurate.

Keywords: Jordan-Türkiye Foreign Trade, Free Trade Agreement, Jordan Export, Export Specialization Index

Extended Abstract

Economic globalization prominently emerged with the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), which later transformed into the World Trade Organization (WTO). The aim of this agreement was to promote economic unity among nations by removing trade barriers and eliminating tariffs, thereby facilitating the movement of trade between countries, and liberalize trade among countries that are economically and geographically similar. countries regardless of their strength, cannot live in isolation from changes and developments in the global environment. Today, countries seek to improve their economies and the welfare of their people by enhancing international trade. To further these objectives, it is necessary to reduce the factors that hinder the movement of goods and services between countries, ultimately leading to economic gains and increased economic prosperity.

Free trade agreements are part of economic integration models that provide a facilitation measures, and its aims to removing or reducing tariffs, quotas, and trade restrictions between member countries, facilitating the movement of goods and services across borders. The primary purpose of these agreements is to provide various trade facilitation measures for the contracting countries, with the aim of increasing trade volume between them and enhancing economic integration. As a result of these facilitation measures, member countries are expected to experience an increase in trade volume among themselves.

In the case of Türkiye, the economic reforms and government policies adopted after the 1980 decisions played a significant role in substantially increasing the country's exports. These policies included opening markets and liberalizing trade, leading Türkiye to adopt a more open economic approach to the global market. As a result of these policies, Türkiye was able to enhance its competitiveness in global markets, which positively impacted its export volume. On the other hand, Jordan began implementing economic liberalization in the 1990s. This process included various economic reforms aimed at transforming the Jordanian economy from one primarily dependent on agriculture to one that adopts liberal policies based on trade exchange and attracting foreign investments. However, the impact of these reforms on foreign trade volume has been a topic of debate among economists and experts.

The Free Trade Agreement signed between Jordan and Türkiye in 2009 can be indirectly traced back to the Ankara Agreement that Türkiye signed with the European Union in 1963. In 1996, Türkiye officially joined the European Union, and as a result, it became necessary to adopt a common trade policy with the EU within the scope of Partnership Council Decision No. 1/95. Therefore, the EU-Türkiye Agreement became the main factor influencing Türkiye's trade decisions and preferences. As part of the Partnership Agreement signed in 1997, a Free Trade Area was established between Jordan and the European Union, and this agreement came into effect in May 2002. Consequently, the Free Trade and Visa Exemption Agreement between Jordan and Türkiye was signed in 2009 and entered into force in March 2011. This development enabled the enhancement of economic and trade relations between the two countries.

In this context, the study examined the impact of the free trade agreement between Jordan and Türkiye on the exports of the countries. To determine the effect of the free trade agreement on the countries, data was collected from Trade Map (ITC), and export specialization indicators were calculated on a quarterly basis from the first quarter of 2002 to the fourth quarter of 2023. The indicators were examined and compared in three phases: before the free trade agreement, during the free trade agreement period, and after the free trade agreement period. Within the scope of the obtained results, it was observed that Jordan's exports to Türkiye increased rapidly during the Free Trade Agreement period compared to its exports to the rest of the world. Additionally, Jordan benefited from the agreement in terms of export specialization. On the other hand, Türkiye was unable to increase its exports as rapidly as Jordan during the Free Trade Agreement period, and its degree of export specialization decreased during this period. In this study, based on the results found in the literature, it

is evident that the Free Trade Agreement, as an economic integration, is beneficial for Jordan. On the other hand, it does not benefit Türkiye in terms of export specialization.

In conclusion, it is clear that free trade agreements play an important role in shaping economic relations between countries, but their impacts may vary based on the economic and political circumstances of each country. While these agreements can be beneficial in enhancing foreign trade and increasing export specialization for some countries, other countries may face challenges in achieving export specialization due to these agreements. It is crucial to carefully analyze these agreements and understand the multiple factors that may influence their outcomes before making decisions about entering or terminating them. When we take into account the results of the study, the termination of the agreement by Jordan may not be evaluated as logical.

1.Giriş

Küreselleşme kavramı, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel düzeyde entegrasyonu hedefleyen bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. İktisadi anlamda küreselleşmenin ortaya çıkışı ise daha sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) dönüşecek olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ile gerçekleşmiştir. GATT anlaşması, ülkeler arasındaki ticaret kısıtlamalarını kaldırmayı ve gümrük vergilerini ortadan kaldırmayı amaçlayarak bütünleşme ve birlik sağlamayı hedeflemiştir. Bu anlaşma aracılığıyla, iktisadi ve coğrafi olarak benzer olan ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesi amaçlanmıştır. Güçlü olsalar bile ülkeler çevrelerindeki değişimlerden ve gelişmelerden izole bir şekilde yaşayamazlar. Günümüzde ülkeler, uluslararası ticareti güçlendirerek ekonomiyi ve refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadır. Böylece malların ve hizmetlerin ülkeler arasındaki hareketini engelleyen unsurların azaltılması önem kazanmaktadır. Ticaret kısıtlamalarının kaldırılmasıyla ithalat ve ihracatın teşvik edildiği ve sonuç olarak devletlerin ekonomik kazançlar elde etmeyi hedeflediği görülmektedir. Bu kapsamda karşılıklı ticaret hacmini artırmak için 2009 yılında Türkiye ve Ürdün arasında Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmış ancak anlaşma 22 Kasım 2018 tarihinde Ürdün tarafından feshedilmiştir (WTO, 2024). Ülkelerin ekonomik liberalizasyon süreçleri farklı olsa da iki ülkenin temelde ekonomik entegrasyonlara dâhil olup iktisadi çıkar elde etme arzuları bulunmaktadır. Türkiye ekonomik liberalizasyonu sağlamak için 1980 yılında 24 Ocak kararlarını almıştır. Bu programın temel amacı devletin ekonomik, siyasi ve idari işlere müdahalesini azaltmak ve piyasayı daha etkin hale getirmektir (Dağdelen, 2004). 1980 kararlarından sonra uygulanan ekonomik reformlar ve hükümet politikaları sayesinde, Türkiye'nin ihracatında belirgin bir artış yaşanmıştır. Diğer taraftan Ürdün'ün ekonomik liberalizasyon süreci 1990'lı yıllarda başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Ürdün bağımsızlığını 22 Mart 1946'da kazanmış ve resmi olarak Haşimi Ürdün Krallığı olarak kurulmuştur (Sobutay & Engin, 1997). 90'lı yıllar ve sonrasında, Ürdün ekonomisi ve ticaret politikalarında belirgin bir değişim yaşamıştır. Ürdün, dünyaya karşı daha açık ve liberal politikalar benimsemeye başlamıştır. Ülke İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile STA imzalamıştır. Bu anlaşmalar sayesinde, Ürdün ürünleri küresel pazarlarda yeni fırsatlar elde etmeye başlamış ve uluslararası ticarete belirgin bir büyüme yaşamıştır.

Bu büyümeyle birlikte, Ürdün tarıma dayalı ekonomiden çeşitlendirilmiş bir ekonomiye geçiş yaparak uluslararası ticaretin sunduğu fırsatlardan yararlanmayı hedeflemiştir (Ababsa, 2013).

Ülkelerin dış ticaretine ilişkin daha fazla bilgi edinebilmek adına Tablo 1 ve Tablo 2'de ülkelerin mal ve hizmet dış ticaretlerine ilişkin 2012-2022 dönemindeki veriler sunulmaktadır

Tablo 1*Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri 2012-2022 (milyar \$)*

Yıllar	İthalat	İhracat
2012	248.3	211.64
2013	275.36	233.38
2014	268.03	242.60
2015	229.95	216.89
2016	218.57	204.02
2017	255.28	228.33
2018	248.69	244.38
2019	227.88	253.86
2020	230.21	207.52
2021	284.02	287.32
2022	383.02	346.37

Kaynak: Dünya Bankası (2024) verileri derlenerek yazar(lar) tarafından oluşturulmuştur.

Para piyasasındaki bu dalgalanma ve darbeye ilişkili ekonomik zorluklar, Türk ekonomisine duyulan güveni ve ülkenin dış ticaret faaliyetlerini etkilemiştir.

Türkiye'nin 2012-2022 arasındaki dış ticaret rakamları incelendiğinde, ihracatın ve ithalatın en düşük olduğu yılın 2016, en yüksek olduğu dönemin ise 2022 olduğu görülmektedir. 2016'da Türkiye, ihracat ve ithalat rakamlarında bir düşüş yaşamış, bu da ülkenin dış ticaret hacmini doğrudan etkilemiştir. Türkiye'nin Temmuz 2015'te yaşadığı darbe girişimi, Amerikan dolarını Türk lirası karşısında güçlendirmiştir. Buna ek olarak, Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik zorluklar, dış ticaret üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratmıştır(Şahin, 2022).

Tablo 2'de ise Ürdün'ün mal ve hizmet dış ticaretine ilişkin detaylar sunulmaktadır.

Tablo 2*Ürdün'ün Dış Ticaret Verileri 2012-2022 (milyar \$)*

Yıllar	İthalat	İhracat
2012	22.97	14.31
2013	24.17	14.23
2014	24.98	15.52
2015	22.78	14.12
2016	21.83	13.54
2017	23.03	14.30
2018	22.91	15.09
2019	21.96	16.17
2020	18.42	10.44
2021	23.32	13.87
2022	29.95	20.33

Kaynak: Dünya Bankası (2024) verileri derlenerek yazar(lar) tarafından oluşturulmuştur.

Ürdün'ün en yüksek ithalat ve ihracat değerlerini elde ettiği yıl ise 2022'dir. Ürdün için en düşük ithalat ve ihracat değerleri Türkiye'den farklı olarak 2020 yılında gerçekleşmiştir. 2020'deki ithalat ve ihracat rakamlarındaki düşüşün nedeni, o dönemde dünya çapında yaşanan COVID-19 salgını nedeniyle alınan kapanma önlemleridir.

Ürdün ve Türkiye, karşılıklı ticaret hacmini geliştirmek amacıyla 2009 yılında Amman'da bir Serbest Ticaret Anlaşması imzalamışlardır. 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe giren anlaşma ancak Ürdün tarafından yerel ekonomiye zarar verdiği iddiasıyla 22 Kasım 2018 tarihinde iptal edilmiştir (WTO, 2024; Amman Sanayi Odası, 2017). Bu kapsamda çalışmada, imzalanan ve sonrasında iptal edilen ticaret anlaşmasının Ürdün ekonomisi için zararlı olup olmadığı araştırılacaktır. Çalışma, ülkelerin karşılıklı ticaretinde önemli paya sahip ihracat ürünlerini inceleyecektir. Çalışmada ihracatta uzmanlaşma endeksi (ESI) bağlamında anlaşma öncesi, anlaşma dönemi ve anlaşma sonrası olarak üç dönemde ürünlerin skorları karşılaştırılacaktır. Böylelikle, anlaşmanın hem Türkiye hem Ürdün özelinde karşılıklı ticaretteki etkisi irdelenerek anlaşmanın bilimsel açıdan iddia edildiği gibi Ürdün ekonomisine zarar verip vermediği ortaya koyulacaktır.

Çalışmanın devamında yazın detaylı şekilde ele alınmış, gerek Türkiye gerekse Ürdün için yapılan çalışmaların bulgular incelenmiştir. Sonrasında ise Ürdün ve Türkiye arasındaki ticaretin gelişimine bakılmış olup süreç içerisinde ticari ilişkilerin nasıl ilerlediği anlatılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde yöntem üzerinde durulmuş ve yapılan analizlerin niteliği açıklanmıştır. Devamında bulgular üzerinde durulmuş ve detaylar aktarılmıştır. Çalışmanın son bölümünde sonuçlara ilişkin tartışma ve değerlendirme yapılmıştır.

2. Literatür

Serbest ticaret anlaşmalarının ülkelerin dış ticaretine etkisi üzerine yapılmış olan birçok çalışma mevcuttur. Ayrıca ülkeler özelinde de serbest ticaret anlaşmalarına ilişkin bilimsel çalışmalar da bulunmaktadır. Çalışmamız özelinde yazında yer alan Ürdün ve Türkiye'nin dış ticaretine ilişkin anlaşmaların etkisini inceleyen bazı çalışmalar ele alınmaktadır. İlgili çalışmaları iki grupta toplamak mümkündür: birinci gruptaki çalışmalar ticaret anlaşmalarının Ürdün ve Türkiye'nin dış ticaretine olumlu bir etkisinin olduğunu vurgularken, ikinci gruptaki çalışmalar anlaşmaların ülkelerin dış ticaretleri üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını veya olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkilerinin de olduğunu belirtmektedirler.

Bölgesel bazda Avrupa Birliği ile Akdeniz ülkeleri arasında yapılan anlaşmayı ele alan Peridy (2005) çalışmasında, bu anlaşmanın Akdeniz Ülkeleri'nin ihracatını büyük ölçüde artırdığını bulmuştur. Buna farklı değişkenler kullanarak, Gülen'in (2014) çalışmasında, 16 ülkeyle imzalanmış olan serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkisini ele almıştır. Oluşturulan regresyon modelleri neticesinde anlaşmaların Türkiye'nin dış ticaret hacmini artırdığı sonucuna varılmıştır. Gülen'in sonuçlarıyla tutarlı şekilde, Bolat ve Kaplan (2021) Türkiye'nin sektörel ihracatları üzerindeki serbest ticaret anlaşmalarının etkisini incelemişlerdir. Kullanılan çekim modeli regresyonu sonucunda Türkiye'nin taraf olduğu serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin sektörel ihracatını istatistiksel olarak anlamlı şekilde artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir sonuca Cihan ve Sandalcılar (2022) ürün gruplarını inceleyerek ulaşmışlardır. Çalışmada 1991-2019 yılları verileri kapsamında serbest ticaret anlaşmalarının ürün grupları bazında Türkiye'nin ihracatı üzerinde büyük ve olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

İkili ticaret anlaşması kapsamında Erkekoğlu ve Koçer (2022) Türkiye ve Mısır arasındaki STA'sının karşılıklı ticaret üzerindeki etkisine odaklanmışlardır. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Türkiye'nin Mısır'a olan ihracatının nasıl değiştiğinin analizini yapan bu çalışmada ihracatta uzmanlaşma endeksi kullanılmıştır. Sonuçlar anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'nin Mısır'a olan ihracatında büyük bir artış olduğunu ve Türkiye'nin Mısır'a ihraç ettiği bazı ürünlerde uzmanlaştığını

göstermektedir. Türkiye'nin ihracatında uzmanlaşma artmasının yanında her iki ülkenin ihracatında genel bir artışın da olduğu çalışmada belirtilmektedir.

Türkiye'ye yönelik yapılan çalışmaların yanında Ürdün özelinde özellikle MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ülkeleri kapsamında serbest ticaret anlaşmalarının uluslararası ticaret üzerindeki etkileri yazında incelenmiştir. Bu çalışmalardan olan Cardozo vd.'nin (2022) gerçekleştirdikleri çalışmada, çekim modeli yardımıyla 1995-2016 döneminde MENA ülkelerinin imzaladığı anlaşmaların, genel olarak Ürdün'ün ve diğer MENA ülkelerinin ihracatını artırmada başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum Dinç ve Sunal'ın (2012) çalışmasının sonuçlarıyla uyumludur. Çalışmada, MENA ülkelerinin Avrupa Birliği'ne (AB) ihracatı üzerinde Euro-Med Anlaşması'nın etkisi ele alınmış ve anlaşmanın MENA ülkelerinden AB'ne ihracatı artırdığını bulmuşlardır. Bir başka çalışmada Hosoe (2001), Ürdün'ün AB ile imzaladığı STA'nın Ürdün üretim, ihracat ve ithalat hacmi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak bu pozitif etkinin tüm üretim ve ihracat sektörlerini kapsadığı söylenemez.

Literatürde serbest ticaret anlaşmalarının ticaret üzerinde olumlu etkilerini bulan çalışmalara ek olarak olumsuz ya da etkisiz olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak Demiroğlu (2019) çalışmasında, bazı STA'larının Türkiye'nin ihracatını olumlu ve güçlü bir şekilde etkilediğini, ancak diğerlerinin herhangi bir etkisi olmadığını veya olumsuz bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur. Farklı değişkenlerle benzer sonuçlar bulan Özkaya (2011), Türkiye'nin taraf olduğu ikili ticaret anlaşmalarının istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını, ancak çok taraflı ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin ihracatını olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artırdığını bulmuştur.

Türkiye'nin dış ticaretinde AB ile imzalanmış olan Gümrük Birliği (GB) anlaşması da literatürde incelenmiştir. Kütük ve Akbostancı'nın (2016) çalışması, GB'nin Türkiye'nin ihracatını etkilemediğini ancak ithalatını artırdığını ortaya koymuştur. Kütük ve Akbostancı'nın (2016) bulgularıyla ters bir şekilde, Antonucci ve Manzocchi (2006), 1963'te ortaklık anlaşmasının imzalanmasına ve Türkiye'nin 1996'da GB'ne katılmasına rağmen, Türkiye ve AB arasında ticaretin artmasına dair herhangi bir kanıt bulamamışlardır. Türkiye adına önemli bir ekonomik entegrasyon süreci olan GB anlaşması gibi Ürdün için önemli olarak değerlendirilebilecek bir süreç ise ülkenin DTÖ'ne katılmasıdır. Busse vd. (2012), Ürdün'ün DTÖ'ne katılımının ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini tahmin etmeyi amaçlamışlardır. Sonuç olarak, çok taraflı veya tercihli ticaret anlaşmalarının Ürdün'ün ihracat ve ithalat rakamları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir etkiye sahip olmadığı ifade edilmiştir. Ancak, çalışmada ABD ile Ürdün'ün imzaladığı STA'nın istisnai bir durum olduğu belirtilmektedir. Yapılan anlaşmanın ardından Ürdün'ün ABD'ye olan ihracatı önemli ölçüde artmıştır. DTÖ ve Ürdün'e ilişkin olarak Bino vd.'nin (2014) çalışmasında, Ürdün'ün DTÖ'ne katılmasının ticareti ve uluslararası rekabet gücünü nasıl etkilediği ele alınmaktadır. 1994-2009 döneminde Ürdün'ün ticaret, ithalat ve ihracat verileri kullanılarak yapılan çekim modeli neticesinde DTÖ'ne katılmanın Ürdün'ün ihracatı üzerinde büyük ölçüde pozitif bir etkisi olduğu vurgulanmıştır.

Türkiye ve Ürdün arasındaki STA'na dair yazında çok sayıda çalışma bulunmamaktadır. Yapılan az sayıdaki çalışmalardan biri olan Jaloudi ve Omar (2019) çalışmalarında Ürdün ve Türkiye arasındaki anlaşmanın Ürdün-Türkiye ticaret dengesi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma, 1978'den 2017'ye kadar olan dönemde Ürdün-Türkiye ikili ticaret dengesi ve belirleyicileri arasındaki uzun vadeli ilişkiyi tahmin etmek için Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) model kullanmıştır. Analiz sonucunda, Türkiye-Ürdün STA'nın uzun vadede ticaret dengesi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak önemsiz olduğu görülmektedir. Bu durum, Ürdün hükümetinin bu anlaşmadaki çalışmalarını iptal etme kararını desteklemektedir.

Ateş (2021), Türkiye'nin insansız hava araçlarını ve silahlı insansız hava araçlarını ihracatının rekabet gücünü analiz etmek amacıyla, diğer göstergelerle birlikte ihracatta uzmanlaşma endeksini kullanmış.

Analizde, 2002-2020 yılları arasında, altı digit verileri kullanılmıştır. İhracat uzmanlık endeksi analizinin sonuçları genel olarak bazı dönemlerde negatif değerler gösterdiğini, bu da incelenen ürünlerin ihraç edilmesinde uzmanlaşmadığını göstermektedir. Ancak bazı ürünlerde endeks değerinin +1'e yaklaştığı görülmektedir, bu da Türkiye'nin bazı ürünlerin ihracatında uzmanlaşmayı başardığını ancak bu ihracat başarısının inceleme dönemi boyunca sürekli olmadığını göstermektedir. Kara ve diğerleri (2019), Türkiye'nin endüstriyel ahşap ve ahşap ürünleri sektöründeki rekabet gücünü incelemek amacıyla 14 ürün bazında 2008-2017 dönemi için ihracatta uzmanlaşma endeksi ile birlikte 7 farklı endeks kullanarak benzer sonuçlara ulaşımlardır. Ateş'in (2021) çalışmasına paralel olarak, Kantur ve Türkekul (2021), Türkiye'nin pamuklu tekstil alanındaki uluslararası rekabet gücünü incelemek amacıyla ihracat uzmanlık endeksini ve bir dizi diğer göstergeleri kullanmışlardır. Sonuca göre, Türkiye'nin pamuk ve kardelenmiş pamuk ihracatında Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Hindistan gibi bu alanda Türkiye ile rekabet eden ülkelerle kıyaslandığında daha az uzmanlaştığı sonucuna varılmıştır. Kantur ve Türkekul'un (2021) çalışmasında kullanılan benzer göstergelerle, Çabuk ve Yeşilkaya'nın (2017) çalışması da benzer sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmaları, Türkiye'deki ahşap işleme makineleri endüstrisinin uluslararası rekabet gücünü analiz etmeyi amaçlamış ve negatif ihracat uzmanlaşma endeksi değerlerinin, Türkiye'nin ihracat uzmanlaşmasında zayıflık yaşadığını ve ahşap işleme makineleri sektörünün rekabet gücünde zayıf olduğunu ortaya koymuştur. İhracat-ithalat oranı endeksi ve diğer göstergelere dayanarak, Batbaylı'nın (2023) çalışması, Türkiye ve sekiz diğer ülkenin tıbbi ve eczacılık ürünlerinin uluslararası rekabet gücünü ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışma, Türkiye'nin 5414 kodlu ürün grubunda uzmanlık değerinin marjinal olduğunu bulmuştur. Ancak, Karşılaştırmalı İhracat Performansı Endeksi uygulandığında, Türkiye'nin 5414 ve 5415 kodlu ürün gruplarının ihracatında Bulgaristan ve Hırvatistan'a karşı rekabet avantajına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Batbaylı'nın (2023) çalışmasında kullanılan aynı analiz yöntemine kullanarak, İhracat Uzmanlaşma Endeksi ve diğer göstergeleri kullanan (Erdoğan ve diğerleri, 2024) çalışmasının sonuçları, İhracat Uzmanlaşma Endeksi değerlerinin negatif olduğunu ve Türk madencilik sektörünün ihracatta herhangi bir uzmanlaşmaya veya rekabet avantajına sahip olmadığını göstermiştir. Ancak, rakamlar daha yakından incelendiğinde, araştırmacılar bu sektörün ihracat rakamlarında bir iyileşme tespit etmişlerdir.

Literatürdeki çalışmalar dikkate alındığında Türkiye-Ürdün arasındaki STA'nın etkilerine ilişkin olarak çok fazla çalışmanın yapılmadığı görülmektedir. Buna ek olarak imzalanan anlaşmanın Ürdün tarafından feshedilmesine dair yazarların bilgisi dahilinde yazında yeterli bilimsel çalışmaların yapılmadığı söylenebilir. Bu kapsamda bu çalışma literatüre katkı açısından Türkiye-Ürdün STA özelinde ihracat uzmanlaşma endeksi hesaplamalarına bağlı olarak ülkelerin karşılıklı ticaretinde ticaret anlaşmasının ne kadar faydalı olduğunu ya da olmadığını ortaya koyacaktır.

3. Ürdün ve Türkiye Arasındaki Dış Ticaret

Türkiye-Ürdün arasındaki ilişkilerin temeli olan "Dostluk Anlaşması" 11 Ocak 1947 tarihinde imzalanmış ve Türk Büyükelçiliği Amman'da 28 Nisan 1947 tarihinde faaliyete geçmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

İki ülke arasında imzalanan anlaşmalara göz atıldığında ilk olarak 1960 yılında, Ürdün Krallığı ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında hava taşımacılığı alanında bir anlaşma imzalandığı ve sonrasında ülkelerin 1966 yılında ise ticari ve ekonomik bir anlaşma imzalandığı görülmektedir. 1980'de her iki ülkenin hükümeti arasında imzalanan anlaşma, eşitlik ve karşılıklı fayda temelinde ülkeler arası ticari ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Tablo 3'te iki ülke arasında yıllara göre imzalanan anlaşmalar sunulmaktadır.

Tablo 3*Türkiye ve Ürdün Arasında İmzalanan Anlaşmalar*

Yıl	Anlaşmanın Niteliği
1960	Hava Taşımacılığı Anlaşması
1966	Ticari ve Ekonomik Anlaşma
1973	Bölgeler Arası Hava Hizmetleri Anlaşması
1980	Eşitlik ve karşılıklı fayda temelinde ülkeler arası ticari ilişkilerin geliştirilmesini amaçlayan bir anlaşma
1982	İşgücü alanında işbirliği anlaşması
1983	Ekonomik, endüstriyel ve teknik işbirliği anlaşması
1985-86	Gelir, yatırım ve sermaye üzerinde uyguladığı vergilerle ilgili konuları düzenlemek ve çifte vergilendirmeyi önlemek için bir anlaşma
1988	karayolu taşımacılığı hizmetleri anlaşması
1993	Karşılıklı yatırımı teşvik etmeyi ve korumayı amaçlayan bir anlaşma
1994	İş Konseyi'nin kurulmasını öngören bir anlaşma
1996	Türkiye Ticaret Odaları ve Borsalar Birliği ile Ürdün Ticaret Odaları Birliği arasında işbirliğini öngören bir anlaşma
2009	STA, 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe giren ancak 22 Kasım 2018 tarihinde iptal edildi

Kaynak: Amman Ticaret Odası, 2018, s.10; T.C. Ticaret Bakanlığı, 2024; WTO, 2024.

İki ülke arasında 2009 yılında imzalanan STA, 1 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, 22 Kasım 2018 tarihinde Ürdün tarafından ülke ekonomisine zarar verdiği iddiasıyla iptal edilmiştir (WTO, 2024).

İki ülke arasında imzalanan STA, Türkiye'nin 1963 yılında AB ile imzaladığı Ankara Anlaşması'na kadar dolaylı yoldan uzanmaktadır. 1996 yılında Türkiye resmi olarak Gümrük Birliği'ne (GB) dâhil olmuş ve buna bağlı olarak, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı kapsamında AB ile ortak bir ticaret politikası benimsenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle, Türkiye ve AB arasındaki GB Anlaşması, Türkiye'nin ticari kararları ve tercihleri üzerinde ana etken haline gelmiştir. Bu bağlayıcı hükümler Türkiye'yi olumsuz yönde etkiledi ve Türkiye'nin bağımsız bir dış ticaret politikası izlemesini engellemiştir (Köse, 2022). AB resmî sitesine göre, 1997 yılında imzalanan ortaklık anlaşması kapsamında, Ürdün ile AB arasında serbest ticaret bölgesi oluşturulmuş ve bu anlaşma Mayıs 2002'de yürürlüğe girmiştir (Avrupa Komisyonu, 2024). Bu çerçevede, Ürdün ve Türkiye arasında 2009'da STA ve vize muafiyeti anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmalar Mart 2011'de yürürlüğe girmiştir. Bu durum, her iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler ele alındığında 2002 yılındaki ticaret hacmi 135 milyon \$ iken 2023 yılı sonunda 900 milyon \$'ın üzerine çıktı. Yıllara göre Türkiye'nin Ürdün'e yaptığı ihracat ve ithalat rakamları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4*2002-2023 Yılları Arasında Türkiye'nin Ürdün'e Toplam İhracatı ve Ürdün'den İthalatı*

Yıl	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)	İhracatın Karşılama (%)	İthalatı Oranı	Toplam Ticaret Hacmi (Milyon \$)
2002	116,6	18,4	633		135
2003	149,6	16,8	890		166,4
2004	229,4	14,1	1626		243,5
2005	288,6	28,3	1019		316,9
2006	321,6	9,3	3458		330,9
2007	389,3	11,6	3356		400,9
2008	460,7	25,3	1820		486
2009	455,3	20,3	2242		475,6
2010	571,3	42,4	1347		613,7
2011	506,8	66,5	762		573,3
2012	770,9	95,9	803		866,8
2013	744,2	70,5	1055		814,7
2014	907	126,1	719		1033,1
2015	834,7	127,9	652		962,6
2016	710,8	102,2	695		813
2017	682,4	112,6	606		795
2018	860,9	97,8	880		958,7
2019	642	32,1	2000		674,1
2020	563,2	61,8	911		625
2021	738,9	73,4	1006		812,3
2022	914,3	106,3	860		1020,6
2023	819,9	113,5	686		933,4

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek yazar(lar) tarafından oluşturulmuştur.

Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 2011 yılından itibaren iki ülkenin dış ticaret hacminde belirgin bir artış yaşadığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin ihracatı 2010'da 571,3 milyon \$ iken, anlaşmanın sona erdiği yıl olan 2018'de 860 milyon \$ seviyesine kadar yükselmiştir. Sonrasında, anlaşmanın sona ermesi ve COVID-19 krizinin yol açtığı önlemler nedeniyle ihracat 2020 yılında 563 milyon \$ seviyesine kadar gerilemiştir.

Diğer taraftan, Ürdün'ün Türkiye'ye yaptığı ihracat miktarı o denli yüksek rakamlara ulaşamamıştır. 2017 yılında yayımlanan Amman Sanayi Odası'nın çalışmasında iki ülke arasındaki STA'nın Türk tarafının lehine olduğu ifade edilmektedir. Türk sanayisinin rekabet ve ihracat kapasitesi ile Ürdün sanayisi arasındaki büyük fark nedeniyle, Türkiye'nin Ürdün'e olan ihracatı 1 milyar \$'ın üzerine çıkarırken, Ürdün'ün Türkiye'ye olan ihracatı 100 milyon \$ seviyelerinde kalmıştır. Bu durum, Ürdün hükümetinin ulusal endüstrileri olumsuz etkilerden korumak için anlaşmayı yeniden gözden geçirmesi için bir dayanak noktası oluşturmuştur (Amman Sanayi Odası, 2017). Ancak, 2011 yılında anlaşmanın yürürlüğe girmesinden bu yana, ülkeler arasındaki ticaretin (ihracat ve ithalatın) artmasının nedenlerinden biri, özellikle de Irak ve Suriye'de yaşananlar dikkate alındığında, bölgedeki istikrarsız politika ve güvenlik durumudur. Suriye ile sınırın kapanması nedeniyle Ürdün, tüccarlarını ve ithalatçılarını yerel pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için Türk pazarına yönlendirmiştir (Amman Ticaret Odası, 2018, s. 3).

Ürdün ve Türkiye arasındaki ticaretin doğasını anlamak amacıyla, iki ülke arasında uluslararası ticaret konu olan ürünlerin detayları Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5*Türkiye'nin Ürdün'e Son 5 Yılda En Çok İhraç Ettiği Ürünler (Milyon \$)*

Kod	Ürün Türü-Adı	2019	2020	2021	2022	2023	Ortalama
7113	Kıymetli metaller ve kaplamalarından mücevherci eşyası	52,7	13,4	13,9	48,0	36,4	32,9
6006	Diğer örme mensucat	11,0	13,9	29,6	58,6	43,5	31,3
6204	Kadın/kız çocuk için takım, takım elbise, ceket vs	19,0	11,2	26,5	22,8	16,3	19,2
5402	Sentetik lif ipliği (dikiş ipliği hariç)	9,3	12,0	25,7	19,7	16,4	16,7
0802	Diğer kabuklu meyveler (taze/kurutulmuş) (kabuğu çıkarılmış/soyulmuş)	8,2	8,5	20,7	17,4	18,7	14,7
9403	Diğer mobilyalar vb. aksam, parçaları	14,2	13,8	16,9	16,4	10,6	14,4
2710	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	6,0	3,5	11,1	18,6	32,0	14,2
8703	Motorlu otomobiller ve esas olarak taşınması için tasarlanmış diğer otomobiller	19,1	10,3	9,2	12,7	15,1	13,3
1905	Ekmek, pasta, kek, bisküvi vs	11,2	13,5	12,0	11,4	12,3	12,1
7216	Demir/alaşimsız çelikten profil	13,3	7,8	6,6	15,2	15,8	11,8

Kaynak: Trade Map verileri derlenerek yazar(lar) tarafından oluşturulmuştur.

Son 5 yılı temel alan tabloda Türkiye'nin Ürdün'e ihraç ettiği en önemli ürün grubunun değerli metallerden yapılan mücevherler olduğu görülmektedir. 2019'dan 2023'e kadar ilgili ürün grubunun ihracat ortalaması 32,9 milyon \$ olarak kayıtlara geçmiştir. İkinci sırada ise dokunmuş kumaş ürünleri, üçüncü sırada ise kadınlar için giysiler vb. ürün grubu olduğu görülmektedir. Değerli taş ve tekstil haricinde tarım, gıda ve sanayi ürünlerinin de son 5 yılda en fazla ihracatı yapılan ürün grupları olduğu ifade edilebilir.

Türkiye'nin Ürdün'den ithal ettiği ürünlere bakıldığında ise ürün çeşitliliğinden ziyade en çok ithal edilen 10 ürün arasında kimyasallardan elde edilen ürünlerin yer aldığı görülmektedir. Türkiye, Ürdün'den yapmış olduğu ithalatta üretim süreçlerinde yeniden kullanılabilir ve yeni kimyasal bileşiklerin üretilmesinde kullanılabilir ürün gruplarını tercih etmiştir. Tablo 6'da ise Türkiye'nin Ürdün'den en çok ithal ettiği 10 ürün grubu bulunmaktadır.

Tablo 6*Türkiye'nin Ürdün'den Son 5 Yılda En Çok İthal Ettiği Ürünler (Milyon\$)*

Kod	Ürün Türü-Adı	2019	2020	2021	2022	2023	Ortalama
3105	Gübre elementlerinden nitrojenin iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler.	10,8	27,4	38,3	30,7	30,3	27,5
2809	Difosfor pentaoksit; fosforik asit ve polifosforik asitler	0	9	28,3	58,4	233	17,4
2834	Nitritler; nitratlar	5,3	7,7	7,2	17,6	8,2	9,2
7108	Altın (ham, yarı işlenmiş, pudra halinde)	0	29,9	0	0	13,7	8,7
2510	Doğal kalsiyum fosfatlar ve doğal alüminyum kalsiyum fosfatlar	2	448	1,3	2,9	29,9	6,9
9013	Lazerler, diğer optik cihaz ve aletler	9,8	9,2	5,9	4,9	2,2	6,4
7801	İşlenmemiş kurşun	2,8	3,2	1,3	5,1	873	2,6
0804	Hurma, incir, avokado ve guava armudu, mango, mangost (taze/kurutulmuş)	1,3	1,9	3,0	978	1,2	1,7
7602	Alüminyum döküntü ve hurdaları	598	626	2,7	3,4	934	1,7
7606	Alüminyum sac, levha ve şeritler, kalınlık > 0,2mm	3,7	2,8	904	475	1	1,6

Kaynak: Trade Map verileri derlenerek yazar(lar) tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin tarımsal üretimi için gerekli olan gübrelerin son 5 yılda en çok ithal edilen ürün grubu olduğu anlaşılmaktadır. Bu ürün grubunun ardından kimyevi maddeler ve sonrasında farklı formlarda (ham, işlenmiş veya pudra halinde) altın ürünü gelmektedir. Türkiye'nin Ürdün'e nazaran daha fazla ürün çeşitliliğine ve daha fazla ticaret hacmine sahip olduğu ilgili tabloların sonucu olarak ifade edilebilir.

4.Yöntem

Çalışmada Türkiye ve Ürdün arasındaki ticaretin STA'ndan nasıl etkilendiğini belirlemek amacıyla veriler ITC'in (2024) verileri 2002:Ç1-2023:Ç4 dönemini kapsayacak şekilde toplanmıştır. Yapılan analizde çeyreklik veriler STA etkisini gözlemleyebilmek için üç dönemde ele alınmıştır: STA Öncesi (2002:Ç1-2011:Ç1 - 37 Dönem) – STA Dönemi (2011:Ç2-2018:Ç3 - 30 Dönem) – STA Sonrası (2018:Ç4-2023:Ç4 - 21 Dönem).

İlgili dönemlere ilişkin olarak hem ülkelerin kendi aralarında hem de dünya ile yapmış olduğu ihracat trend analizinin yanında, çalışmada iki ülke arasında yapılan ikili ticarete Türkiye'nin Ürdün'e ve Ürdün'ün Türkiye'ye olan ihracatında İhracatta Uzmanlaşma Endeksi (ES) hesaplaması yapılmıştır.

ES ülkenin ihracat veya ithalatta uzmanlaşma derecesini belirlemek için kullanılan bir endeks hesaplamasıdır. Her mal grubu için net ihracatın toplam ticaret hacmine oranının alınması yoluyla endeks hesaplanmaktadır. Eşitlik 1'de ES endeksinin matematiksel hesaplaması verilmiştir. Endeks -1 ile +1 arasında değişen değerler almaktadır. Endeks değeri pozitif ise ülkenin o ürün ihracatında uzmanlaştığı, negatif ise ihracatta uzmanlaşmanın söz konusu olmadığı çıkarımı yapılabilmektedir. Endeks değerinin 0 olması durumunda iki anlama da gelebilecek bir belirsizlik söz konusu olmaktadır.

$$ES = (X_{ij} - M_{ij}) / (X_{it} + M_{it}) \quad (1)$$

Eşitlikte verilen X ifadesi ihracatı, M ithalatı, i ticarete konu olan ülkeyi, j mal grubunu ve t ise ilgili dönemi göstermektedir (Seymen, 2009: 10, aktaran Erkekoğlu ve Koçer, 2022).

5. Bulgular

Çalışmada öncelikle belirlenen üç dönem içinde ülkelerin ticaret performanslarının nasıl gerçekleştiğine ilişkin tanımlayıcı bir analiz yapılmıştır. Bahsi geçen dönemlere dair verilerin dönem özelinde ortalaması alınmıştır. Bu kapsamda hem Türkiye'nin hem de Ürdün'ün kendi aralarında ve dünya ile yapmış olduğu ticaretin trendi dönemlere göre incelenmiştir. Tablo 7'de Türkiye özelinde ilgili sonuçlar dönem bazında sunulmaktadır.

Tablo 7

Türkiye'nin İlgili Dönemlerde Dış Ticareti (Çeyreklik)

		STA Öncesi	STA Dönemi	STA Sonrası
Türkiye'nin	Milyon (\$)	84,6	187,9	191,8
Ürdün'e Yaptığı				
Toplam İhracat Ortalaması	Büyüme Oranı (%)	-	122,1	2
Türkiye'nin	Milyon (\$)	21.413	37.737,8	53.375,5
Dünyaya Yaptığı				
Toplam İhracat Ortalaması	Büyüme Oranı (%)	-	76,2	41,4
	İhracat Hacmi	253 Kat	200 Kat	278 Kat
Dünya ve Ürdün				
Karşılaştırması	Büyüme Oranı Farkı	-	-%45,9	+ %39,4

Kaynak: Trademap (ITC)'den alınan veriler doğrultusunda yazar(lar) tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye özelinde Ürdün ile yapılan STA'nın ihracat açısından olumlu olduğu ifade edilebilir. STA döneminde geçmiş döneme göre ihracat hacminde dünya ortalamasından daha fazla artış olduğu görülmektedir. Buna ek olarak STA'nın feshedilmesinin ardından Ürdün'e yapılan ihracatın dünyaya göre çok daha yavaş büyüdüğü söylenebilir. Nitekim Türkiye'nin dünyaya yaptığı çeyreklik ortalama ihracat ile Ürdün'e yaptığı çeyreklik ortalama ihracat arasındaki farkın azaldığı dönem STA dönemi olmuştur.

Türkiye'nin ikili ve dünya ihracatındaki genel performansının yanında Ürdün'ün de aynı dönemlerdeki performansının sunulması daha net bilgiler sunacaktır. Bu kapsamda Tablo 8'de Ürdün özelinde ilgili rakamlar verilmektedir.

Tablo 8*Ürdün'ün İlgili Dönemlerde Dış Ticareti (Çeyreklik)*

		STA Öncesi	STA Dönemi	STA Sonrası
Ürdün'ün Türkiye'ye Yaptığı Toplam İhracat Ortalaması	Milyon (\$)	5,3	25,7	24
	Büyüme Oranı (%)	-	378,5	-6,6
Ürdün'ün Dünyaya Yaptığı Toplam İhracat Ortalaması	Milyon (\$)	1.298,7	1.959,2	2.325
	Büyüme Oranı (%)	-	50,8	18,6
Dünya ve Türkiye Karşılaştırması	İhracat Hacmi	245 Kat	76 Kat	97 Kat
	Büyüme Oranı Farkı	-	- %327,7	+ %25,2

Kaynak: Trademap (ITC)'den alınan veriler doğrultusunda yazar(lar) tarafından hazırlanmıştır.

Ürdün tarafından imzalanan STA'nın etkisine bakıldığında ise Türkiye gibi anlaşmanın Ürdün'ün ihracatına olumlu yansıdığı görülmektedir. Hatta etkisinin Türkiye'ye göre daha fazla olduğu söylenebilir. Ürdün'ün Türkiye'ye ihracatı STA döneminde önceki döneme göre %378 artış kaydetmiştir oysa Ürdün'ün dünyaya yaptığı ihracat bu dönemde sadece %50 seviyesinde artmıştır. Diğer taraftan Türkiye'ye yapılan ihracatın dünyaya yapılan ihracat arasındaki farkın en az olduğu dönem de yine STA dönemi olmuştur.

STA için daha tutarlı sonuçlara ulaşmak adına çalışmada ülkelerin toplam ihracatı dikkate alınarak ES skorları da hesaplanmıştır. İlgili dönemlere dair hem Türkiye hem de Ürdün için ES sonuçları Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9*Türkiye'nin ve Ürdün'ün ES Ortalama Değerleri*

	STA Öncesi	STA Dönemi	STA Sonrası
Türkiye	0,86	0,76	0,79
Ürdün	-0,84	-0,73	-0,78

Kaynak: Trademap (ITC)'den alınan veriler doğrultusunda yazar(lar) tarafından hazırlanmıştır.

Tüm ürünler bazında ES analizine bakıldığında, Türkiye'nin 2002:Q1-2011:Q1 döneminde (anlaşma öncesi dönemde) ürün ihracatında skorun 1'e yakın olduğu ve ihracatta uzmanlaştığı gözlemlenir. 1'e yakın bir değer olan 0,86 olan skor STA döneminde azalarak 0,76'ya gerilemiştir. Anlaşmanın feshinden sonra skor tekrar yükselmiş ve 0,79 olmuştur. Veriler kapsamında Türkiye için Ürdün ile imzalanan STA anlaşması ihracatta uzmanlaşma adına fayda sağladığı söylenemez.

Ürdün tarafında ise STA öncesinde ES skoru -1'e yakın sayılabilecek -0,84 seviyesinde iken STA döneminde -0,73'e kadar yükselmiştir. Ürdün'ün Türkiye ile ticaretinde aslında ihracatta uzmanlaşmadığı görülmektedir. Ancak STA döneminde Ürdün'ün ES skorunun yükselmesi bu dezavantajlı durumun ihracat açısından olumlu bir yöne doğru ilerlediği anlamını taşımaktadır. STA sonrası dönemde ES skoru tekrar -1'e yaklaşmaya başlamış ve -0,78 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan hesaplamalar ve analizler neticesinde Türkiye ve Ürdün arasında imzalanan serbest ticaret anlaşması aslında Ürdün için Türkiye'ye nazaran daha fazla fayda sağlamıştır. Ürdün'ün Türkiye'ye ihracatı STA döneminde daha fazla artmış ve ihracatta uzmanlaşma endeksi olumlu yönde ilerlemiştir. Oysa Türkiye için STA anlaşması sonrasında Ürdün'e yapılan ihracat, dünyaya yapılan ihracat büyümesine daha yakın gerçekleşmiş ve ihracatta uzmanlaşma skoru STA döneminde Ürdün'ün aksine azalmıştır.

6.Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme kavramının yaygınlaşması, dünya ülkelerinin ekonomik kalkınmadan maksimum fayda sağlamak amacıyla ticaret sektöründe açılım ve serbestleşme politikalarını benimsemeye başlamasıyla, Türkiye de serbest ekonomi serüvenine dahil olmuştur. Bu kapsamda serbest ticaretin getirdiği faydaları elde etmek için birçok ülkeyle ikili ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalardan biri de 2009 yılında imzalanan 2011 yılında yürürlüğe giren Ürdün ile imzalanan serbest ticaret anlaşmasıdır. Türkiye ve Ürdün arasında imzalanan STA 2018 yılında Ürdün tarafından ulusal çıkarlara zarar verdiği iddiasıyla tek taraflı olarak feshedilmiştir. Bu çalışmada imzalanan anlaşmanın bilimsel olarak Ürdün'ün dış ticaretine zarar verip vermediği araştırılmıştır. Ayrıca, çalışmanın önemi, bilimsel araştırmalardaki mevcut bir boşluğu doldurma potansiyelinden kaynaklanmaktadır; araştırmacıların bilgisi dahilinde, bu anlaşmanın etkisine özel olarak odaklanan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın sonuçları, Türkiye'deki bilimsel araştırma veri tabanlarını önemli ölçüde zenginleştirmeye katkıda bulunacaktır. Yapılan analizler 2002:Ç1-2023:Ç4 dönemini kapsamaktadır. İlgili dönem STA etkisini gözlemleyebilmek adına üç alt döneme ayrılmıştır. Böylelikle STA öncesi, STA dönemi ve STA sonrasında ülkelerin dış ticaret rakamları analize tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar kapsamında Ürdün'ün Türkiye'ye yaptığı ihracatın dünyaya yaptığı ihracata nazaran STA döneminde çok hızlı arttığı ve buna ek olarak ihracatta uzmanlaşma konusunda anlaşmanın Ürdün'e fayda sağladığı görülmüştür. Diğer taraftan Türkiye STA döneminde ihracatını Ürdün kadar hızlı artıramamış ve ayrıca ihracatta uzmanlaşma skoru STA döneminde gerilemiştir. Yazındaki sonuçlara bağlı olarak yapılan bu çalışmada bir ekonomik entegrasyon olan STA'nın Ürdün için faydalı olduğu diğer taraftan ihracatta uzmanlaşma konusunda Türkiye için fayda sağlamadığı görülmektedir. (Demiroğlu, 2019; Özkaya, 2011; Kütük & Akbostancı, 2016; Antonucci & Manzocchi, 2006).

Buna bağlı olarak, Ürdün'ün Türkiye'ye yönelik ihracat konusunda uzmanlaşarak elde ettiği başarı, karar vericilerin karşılaştığı zorluğun boyutunu artırmaktadır. Bu nedenle, diğer ülkelere yönelik ihracat sektörlerini destekleyen politikalar ve stratejiler izlemeleri ve Türkiye ile elde edilen olumlu deneyimden faydalanmaları gerekmektedir. Türk tarafının, bu anlaşmadan daha az fayda sağladığı göz önüne alındığında, ihracat stratejilerini yeniden değerlendirmesi gerekmektedir. Bu yeniden değerlendirme, ihracatın uzmanlaşma derecesini artırmayı ve Türk ürünlerinde rekabetçi avantaj sağlamayı hedeflemelidir. Bunun nedeni, bazı çalışmalarda Türk ihracatının çeşitli sektörlerde uzmanlaşmada ve rekabetçi avantaj elde etmede başarısız olduğuna dair somut sorunların ortaya konmuş olmasıdır (Ateş, 2021; Kara vd., 2019; Kantur & Türkeku, 2021; Çabuk & Yeşilkaya, 2017; Batbaylı, 2023; Erdoğan vd., 2024). Çalışma sonucunda Ürdün için STA'nın feshedilmesi aslında Ürdün ihracatı için doğru bir karar olmamıştır.

Türkiye'nin ihracat açısından Ürdün'den daha fazla pazar çeşitliliğine sahip olması ve yüksek hacimlerde ticaret yapması nedeniyle anlaşmanın feshedilmesi ülkenin dış ticaretinde önemli değişimlere sebebiyet vermedi. Ancak Türkiye'ye göre daha az miktarda dış ticaret hacmine sahip olan Ürdün için bilimsel açıdan fayda sağlayan bir serbest ticaret anlaşmasının iddialar üzerine feshedilmesi ülkenin Türkiye ile yaptığı dış ticaret için olumlu olmamıştır. Bu nedenle Ürdün'deki karar vericilerin özellikle dış ticarete ilişkin alacağı kararlarda daha titiz olması ve bilimsel bilgileri dikkate alarak karar vermesi ülke dış ticaretinin menfaatine olacaktır.

Elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda gelecekte yapılacak bilimsel çalışmaların daha fazla veriyi ve farklı tahmincileri kullanarak ikili ticaretin trendini ortaya koymasını önerilmektedir. Buna ek olarak başka ülkelerin ekonomik entegrasyon süreçlerinden ayrıldıktan sonraki dönemlere ilişkin ihracat uzmanlaşma endeksi skorunu kullanarak çalışmalar zenginleştirilebilir.

Kaynakça

- Ababsa, M. (2013). *Atlas of Jordan: History, Territories and Society*. Beyrouth Publisher. doi: 10.4000/books.ifpo.4560
- Amman Sanayi Odası. (2017, Şubat). *Değerlendirme Çalışması: Ürdün ve Türkiye Arasında Serbest Ticaret Anlaşması*. Amman Sanayi Odası. https://www.aci.org.jo/page/research_aci.aspx
- Amman Ticaret Odası. (nisan - 2018). Ürdün-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması ve Ürdün İthalatı Üzerindeki Etkileri [Rapor]. <https://www.ammanchamber.org.jo/en/studies/details/38/commercial-agreements>.
- Antonucci, D., & Manzocchi, S. (2006). Does Türkiye have a special trade relation with the EU? A gravity model approach. *Economic Systems*, 30(2), 157-169. doi:10.1016/j.ecosys.2005.10.003
- Ateş, E. (2021). Türkiye'nin İnsansız Hava Aracı (İHA) ihracat rekabet gücünün analizi. *Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi*, 3(1), 7-16. doi: 10.51534
- Avrupa Komisyonu (2024). *AB'nin Ürdün ile Ticaret İlişkileri*. Avrupa Komisyonu. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/jordan_en
- Batbaylı, Ş. (2023). Sağlık turizmi ile tıp ve eczacılık ürünleri: Seçilmiş ülkeler üzerine uluslararası rekabet gücü analizi. *MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 355-379.
- Bino, A., Ghunmi, D. A., & Qteishat, I. (2014). Trade, export capacity, and the WTO membership: Evidence from Jordan. *Emerging Markets Finance and Trade*, 50(1), 51-67. <https://doi.org/10.2753/REE1540-496X5001S104>
- Bolat, M., & Kaplan, F. (2021). Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin sektörel ihracatına etkisi: Çekim modeli. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1).
- Busse, M., Gröning, S., & Groening, S. (2012). Assessing the impact of trade liberalization: The case of Jordan. *Journal of Economic Integration*, 466-486. URL: <https://www.jstor.org/stable/23317243>
- Cabuk, Y., & Yesilkaya, M. (2017). International competitiveness analysis of woodworking machinery industry in Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, 26(8), 5395-5402.
- Cardozo, A., Martínez-Zarzoso, I., & Vogler, P. L. (2022). The impact of free trade agreements on Middle East and North Africa exports of intermediate and final goods. *The World Economy*, 45(5), 1501-1527. DOI: 10.1111/twec.13214.
- Cihan, K. A., & Sandalcılar, A. R. (2022). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri: Çekim Modeli ile Bir İnceleme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 8(2), 143-163.
- Dağdelen, İ. (2004). Liberalization. *Journal of Human Sciences*, 8(1).
- Demiroğlu, Ö. (2019). *Serbest ticaret anlaşmalarının dış ticarete etkisi: Türkiye için karşılaştırmalı bir analiz*. [Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Dinç, T., & Sunal, S. (2012). Euromed serbest ticaret antlaşmasının mena ülkelerinin ihracatı üzerindeki etkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 311-320.
- Dünya Bankası. (2024). *World Bank Data*. <https://data.worldbank.org/>

- Erdoğan, M., Örs, Ş., Demirbağ, O., & Ayaydın, H. (2024). International competitive advantage of the Turkish mining sector: A worldwide and brics countries comparison. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 520-539. DOI: <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1476213>.
- Erkekoğlu, H., & Koçer, E. (2022). Türkiye ile Mısır serbest ticaret anlaşmasının Türkiye'nin dış ticaretine etkileri: İhracatta uzmanlaşma (ES) endeksi uygulaması. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 938-950. doi: 10.11616
- Gülen, A. (2014). *Serbest ticaret anlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkisi: Panel veri analizi* [Yüksek lisans tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hosoe, N. (2001). A general equilibrium analysis of Jordan's trade liberalization. *Journal of Policy Modeling*, 23(6), 595-600.
- Jaloudi, M., & Omar, H. (2019). Determinants of Jordan-Turkish bilateral trade balance. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 6(1), 32-40. DOI: 10.17261
- Kara, O., Şahin, Ö., Bekar, İ., & Kayacan, B. (2019). Endüstriyel ağaç ve ahşap ürünleri sektörünün uluslararası rekabet gücü analizi: Türkiye örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(1), 15-32.
- Köse, H. (2022). Türkiye'nin AB'nin serbest ticaret anlaşmalarına uyumda yaşadığı sorunların ve serbest ticaret anlaşması politikası farklılıklarının üçüncü ülke pazarlarına erişimine etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(43), 27-49. DOI No: 10.35343
- Kütük, M. M., & Akbostancı, E. (2016). Do regional trade agreements actually increase Türkiye's foreign trade?. *METU Studies in Development*, 43(1), 257
- Özkaya, H. (2011). İkili ve çok taraflı anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerindeki etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(2), 279-288.
- Péridy, N. (2005). The trade effects of the Euro-Mediterranean partnership: what are the lessons for ASEAN countries?. *Journal of Asian Economics*, 16(1), 125-139. doi:10.1016
- Sobutay, T., & Engin, Ö. (1997). *Ürdün Ülke Etüdü*. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 1997-5
- Şahin, I. (2022). Türkiye'nin 1980-2021 dönemi dış ticaret gelişiminin irdelenmesi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(27), 82-99.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2024). *TR-ÜR Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller*. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/urdun/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller>
- Trade Map. (2024). *Türkiye'nin Ürdün'e İhraç ve Ürdün'den İthal Ettiği Ürünler (Milyon \$)*. https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c400%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c6%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 - https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c792%7c%7c400%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *2002-2023 Yılları Arasında Türkiye'nin Ürdün'e toplam ihracatı ve Ürdün'den ithalatı*. <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024). *Relations between Türkiye and Jordan*. <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-jordan.en.mfa>

Türkecul, B., & Kantur, Ç. (2021). Türkiye'nin pamuk ve pamuklu dokumada uluslararası rekabet gücü: Sabit pazar payı ve açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük analizi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 58(4), 613-626. <https://doi.org/10.20289/zfdergi.871428>.

Makale Bilgi Formu

Yazarların Notları: Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü'nde devam eden yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

Yazarların Katkıları: Bu makalenin yazımına tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar son metni okumuş ve onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.